

АЛЕКСЕЙ ТОЛСТОЙ

ПЕТЪР ПЪРВИ

Роман в три книги

Книга първа

София, 2022

Преводът е направен по изданието:

А. Н. Толстой

ПЕТР ПЕРВЫЙ

Собрание сочинений в десяти томах, том 7

Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1958

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Сидер Флорин, превод, 2022

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2022

ISBN 978-619-01-1069-9

АЛЕКСЕЙ ТОЛСТОЙ

ПЕТЪР ПЪРВИ

КНИГА ПЪРВА

Превод от руски
Сидер Флорин

Съдържание

КНИГА ПЪРВА

Глава 1	7
Глава 2	47
Глава 3	77
Глава 4	101
Глава 5	161
Глава 6	223
Глава 7	241

Глава 1

1

Санка скочи от печката, удари задника си в раздулата се врата. След Санка бързо се смъкнаха Яшка, Гаврилка и Артамошка: изведнъж на всички им се допи, та изскочиха в тъмния пруст подир облака пара и дим от прокисналата стая. Леко синкава светлина се мерзелееше в прозореца през възсинкавия сняг. Студено. Заледила се е кацата с водата, заледило се е дървеното черпаче.

Чедата подскачаха от крак на крак – всички бяха боси, Санка беше забрадена, Гаврилка и Артамошка бяха само по ризки до пъпа.

– Вратата, поразници! – извика отвътре майка им.

Майката стоеше до печката. Пред отвора на пещта ярко се разгоряха подпалки. Майчиното сбръчкано лице се освети от огъня. Най-страшно блеснаха изпод окъсаната кърпа изплаканите ѝ очи – като на икона. Санка, кой знае защо, се стресна, затръшна с все сила вратата. Сетне загреба от дъхавата вода, сръбна, схруска късче лед и даде да пият на братчетата си. Пошепна:

– Измръзнахте ли? Ако не, да изтичаме на двора, да погледаме – татъо коня запряга...

На двора баща им запрягаше шейната. Валеше лек снежец, небето беше снежно, на високия плет бяха накацали гарги – тук не е толкова студено, колкото в пруста. Татъо, Иван Артъомич – така го наричаше майка им, а хората и сам той пред хора – Ивашка, по прякор Бровкин, – беше с висок калпак, нахлупен до съсените вежди. Червеникавата му брада – невчесана чак от Покров Богородичен. Ръкавиците му се подаваха от пазвата на грубия кафтан, ниско препасан с лико, опинците настървено скриптяха по измърсения с тор сняг: не му спореше на татъо с хамутите... Гнили бяха хамутите, възел до възел. От яд той крещеше на враното конче, също като татъо късокрако, с издут търбух.

– Мирно, дяволе!

Чедата се изходиха край стъпалата по малка нужда и се скупчиха на заледения праг, при все че студът пронизваше. Артамошка, най-малкият, едва изрече:

– Нищо, на печката ша са стоплим...

Иван Артъомич запрегна и взе да пои коня от ведрото. Конят пи дълго, дълго издува косматите си хълбоци: „Тъй де, държите ме полугладен, поне да се напия до насита...“ Татъ си сложи ръкавиците, извади от шейната, изпод сламата, камшика.

– Я бързо вътре, ей сега ще ви кажа!... – викна той на чедата. Тръшна се ребром на шейната, засили се, като излезе от портата, и в тръс пое край обсипаните със сняг високи смърчове към господарската къща на сина дворянски Волков.

– Оле, че студ, хапе – каза Санка.

Чедата се втурнаха в тъмната стая, качиха се на печката, затракаха зъби. Под черния таван се виеше на кълба топъл, сух дим и излизаше през душника над вратата: къщата се отопляваше без комин. Майката замесваше тесто. Домакинството все пак беше възможно – кон, крава, четири кокошки. За Ивашка Бровкин казваха: имотен. От светилото падаха във водата, съскаха въгленчета от борината. Санка дръпна овчия кожух да покрие себе си, братчетата и под кожуха пак захвана да шепти за разни страхотии: за ония, да не им споменаваме името, дете нощя шумолят в избата...

– Одеве, да пукна, ако лъжа, да знаете как се уплаших... До прага – смет, а връз сметта – метла... Гледам от печката – Господ да ни е на помощ! Изпод метлата – един рунтав, с котешки мустаци...

– Олеле, оле! – тръпнеха под кожуха малките.

2

Едва утъпканият път минаваше през гора. Вековни борове закриваха небето. Горолом, гъстасти – трудни места. Тая земя Василий, синът Волков, беше получил по-миналата година, за да се отдели от баща си, московския дворянин на царска служба. Управата по имотите му отреди четиристотин и петдесет десетини със зачислени към тях селяни, трийсет и седем души със семействата.

Василий вдигна господарска къща, ала се охарчи, стана нужда да заложи половината от земята в манастира. Монасите му дадоха пари под голяма лихва – дващест копейки на рубли. А трябваше срещу отредената земя да носи царска служба, с добър кон, с панцир, със сабя, с кремъклия пушка и да води със себе си ратници, трима мъже, и те на коне, с тегелеи, със саби, с лъкове и колчани... Едва-едва стъкми той с манастирските пари такова въоръжение. А сам с какво да живее? Ами слугите с какво да прехрани? Ами лихвите на калугерите как да плаща?

Царската хазна не знае що е милост. Мине не мине година, ето ти нова наредба, нови пари – дневни, пътни, данъци и оброци. За него самия колко ли ще остане? И все помешчика държат отговорен – защо го мързяло да събере оброка? А от селяка повече от една кожа не можеш одра. Осиромаша държавата по времето

на покойния цар Алексей Михайлович от войни, от смутове и бунтове. Откак повилня по земята злодеят проклетник Стенка Разин, селяните Бога забравиха. Попритиснеш ли ги по-силничко, като вълци ти се озъбват. От тегобите бягат на Дон – оттам нито с царска заповед, нито със сабя можеш ги върна.

Конят креташе в ситен тръс, целият се беше покрил със скреж. Клоните закачаха дъгата, сипеха снежен прах. Притиснали се до дънерите, рунтавоопашати катерици гледаха пътника – брой нямаха тия катерици в горите. Иван Артъомич лежеше в шейната и си мислеше – на селяка само едно му и остава: да мисли...

„Добре де... От туй дай, от онуй дай... На тоя плати, на оня плати... Но гладница ненаситна – такваз държава! – можеш ли я нахрани? От работа не бягаме, търпим. А в Москва болярите вече със златни коли се возели. Дай му и за колата на тоя сит дявол. Добре де... Ти принуждавай, вземай каквото ти трябва, но не злосторствай... А това, братлета, по две кожи да дереш, е злосторство. Царски хора едни сега са се навъдили – където и да се обърнеш, все дяк или поддяк, или бирник – седи, пише... А селякът е сам... Ох, братлета, по-добре ще е да забягна, звяр в гората да ме погуби, по-добре смърт, отколкото това злосторство... Така няма дълго на наш гръб да се храните...“

Ивашка Бровкин си мислеше може би така, а може би и не така. От гората на пътя излезе, застанал на колене в шейната, Циганина (по прякор), също селянин на Волков, черен мъж с прошарена коса. Петнайсетина години беше прекарал в бягство, миткал от място на място. Но излезе указ: да се върнат на помещиците всички бегълци без срок за давност. Хванали Циганина край Воронеж, където се занимавал със земеделие, и го върнали на стария Волков. Той пак си плюл на петите – хванали го и било заповядано да го бият с камшик без пощада и да го държат затворен – все там, в имението на Волков, – а като му позаздравее кожата, да го измъкнат и за втори път да го бият пак с камшик без пощада, и отново да го хвърлят в затвора, та да не му се прище вече на тоя мошеник, измамник, да бяга. И само това спаси Циганина, че го зачислиха към имота на Василий.

– Здравей – рече Циганина на Иван и се прехвърли в неговата шейна.

– Здравей.

– Нищо ли не се чува?

– Май нищо добро не се чува...

Циганина свали едната ръкавица, приглади си мустаците, брадата, за да скрие лукавството:

– Срецах в гората един човек: царят, казва, бил на умиране.

Иван Артъомич се попривдигна в шейната. Хвана го страх... „Тпру“... Смъкна калпака, прекръсти се:

– Ами сега кого ли ще нарекат за цар?

– Нямало, казва, кого другиго освен момчурлячето, Пьотър Алексеевич. А той до вчера цицал...

– Ех, братле! – Иван нахлупи калпака, очите му се помътиха. – Ех, братле... Ще дойде сега болярско царство. Всички мърцина ще загинем...

– Щем, а може и да не загинем, така е то. – Циганина се прилепи до Иван. Намигна. – Разправяше тоя човек, ще има смут... Може и да оцелеем, да излезем на глава – няма да ни е първица, я! – Циганина се озъби като върколак, засмя се, изкашля се така, че екна цялата гора.

Катерица се откъсна от един дънер, прехвъркна през пътя, посипа се сняг, заигра сякаш вихър от иглички в пречупената светлина. Едрото малиново слънце увисна в края на пътя над могилката, над високите стобори, стръмните покриви и струите дим от Волковото имение...

3

Иванка и Циганина оставиха конете край високата порта. Над нея, под островърха стряха имаше икона на честния кръст Господен. Нататък цялото имение беше опасано с непревземаема ограда от колове. Ако щат и татари да дойдат... Селяните свалиха капи. Ивашка хвана халката на вратичката и изрече, както му е редът:

– Господи Исусе Христе, Сине Божий, помилуй нас...

Заскърцал с опинци, от вратарницата излезе Аверян пазачът, надзърна през разтрогата – свои. Обади се с „амин“ и взе да отваря портата.

Селяните вкараха конете в двора. Стояха гологлави и поглеждаха под око слюдените прозорчета на болярската къща. Там към стаите водеше външно стълбище със стръмни стъпала. Красиво дървено стълбище с резба, покривът му – кръгъл като луковица. Горе, над стълбището – покрив с четири ската и две полуизвивки, с позлатен ръб. Долният кат на къщата – приземието – беше от яки трупи. Готвел го беше Василий Волков за складове, зимни и летни запаси да трупа – зърно, осолено месо, разни туршии. Ала селяните знаеха – в складовете му имаше само мишки. А стълбището – не всеки княз има такова: стълбище богато...

– Аверян, защо боляринът ни е викал с конете – повинност ли някаква да отбиваме, а?... – попита Ивашка. – Ние май сме си отработили всичко...

– В Москва ратници ще карате...

– Пак ли конете да морим?...

– А какво се чува – попита Циганина, като пристъпи напред, – война някаква? Смут ли?

– Нито ти, нито аз имаме глава за тая работа. – Побелелият Аверян се поклони. – Заповядано ли е, ще караш. Днес една кола пръчки докараха за такива като вас...

Аверян, без да прегъва крака, се запъти към вратарницата. В зимния здрач тук-там светеше по някое прозорче. В двора бяха струпани много какви ли не постройки – обори, складове, къщи, ковачница. Но всичко наполовина без полза. Домашни слуги Волков имаше всичко на всичко петнайсет души, пък и те живее-

ха ден за ден. Работеха, то се знае – криво-ляво оряха, сееха, караха дърва, но нима с това може да се преживее? Робски труд. Говореше се, че уж Василий пращал едного в Москва да проси пред черква – той му донасял пари. А други двама обикаляли също в Москва да продават лъжици, опинци, пищялки... И все пак основата са селяните. Те хранят...

Ивашка и Циганина стояха в здрача, мислеха. Нямаше къде да бързат. Нямаше откъде да чакат нещо хубаво. То се знае, старците разправят, по-рано се живяло по-леко: не ти ли хареса, отиваш при друг помешчик. Сега това е забранено – където ти кажат, там ще живееш. Кажат ти да храниш Василий Волков – прави каквото щеш, но ще го храниш. Всички са станали ратаи. И трябва да се очаква: още по-тежко ще стане...

Изскърца нейде врата, през снега притича гологлава мома от прислугата, безсрамница:

– Боляринът заповяда – разпрягайте. Да ношувате заповяда. На конете не дай боже от болярското сено да сложите...

Циганина понечи да жегне момата с камшика по загладения задник – избяга... Разпрегнаха, без да бързат. Отидоха да ношуват при слугите. Откраднали от болярина лоена свещ, слугите, седем-осем души, пляскаха омазнени карти на масата – мъчеха се да си върнат спечелените един от друг копейки... Викове, препирни, един гледа да мушне парите в устата, друг му раздира бърните. Безделници и при това – сити!

Встрани на една пейка седеше момче с дълга платнена риза и износени опинци – Альошка, синът на Иван Артъомич. Есенес се наложи от глад, зарад немотия да го даде на болярина да му служи до гроб. Хлапето имаше големи очи като на майка си. По шръкналата коса личи – биат го тука. Погледна Иван под око сина си, дожаля му, нищо не каза. Альошка мълком се поклони ниско на баща си.

Бащата повика с пръст сина си, попита го шепнешком:

– Вечеряхте ли?

– Вечеряхме.

– Ех, от дома хлебец не съм си взел. – Излъга – в пазвата си имаше комат хляб, увит в парцалче. – Глей да ми намериш нещичко... Виж какво, Альоша... Утре заран искам на болярина в краката да падна – работа много имам. Ако рече да се смили, иди вместо мене в Москва.

Альошка изтежко кимна: „Добре, татъ.“ Иван се залови да се изува и рече оживено, бързо-бързо, сякаш е весел, сит:

– То у вас, момчета, всеки ден все такава веселба ли е, а? Ехей, леко си живеете, сладко пиете...

Един снажен слуга се откъсна от картите, обърна се:

– А ти кой си тука да ни гълчиш...

Иван не дочака да му зашлевят някой плесник, качи се на нарите.